

УДК 4.832

А. С. Васілеўская

ПРАБЛЕМА СТЫЛІСТЫЧНАЙ ФУНКЦЫІ Ў ЛІНГВІСТЫЧНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

У гісторыі лінгвістыкі функцыянальны падыход да вывучэння моўных з'яў звязаны з дзейнасцю Пражскага лінгвістычнага гуртка, які часта называюць функцыянальнай школай структуралізму. Функцыяй пражскія лінгвісты называлі задачу, мэтавую ўстаноўку выказвання [1, с. 250] і звязвалі з яе рэалізацыяй змены гукавой і граматычнай структур мовы, яе лексічнага складу [2, с. 24].

Разуменне функцыі як прызначэння, ролі, якую выконвае элемент мовы ў маўленні, замацавалася ў лінгвістыцы, хаця сам тэрмін пазбаўлены адназначнасці [3, с. 506].

Моўныя адзінкі, як і сама мова, існуюць толькі таму, што яны выконваюць пэўную функцыю, і функцыянаванне з'яўляецца не проста спосабам рэалізацыі, а сутнасцю моўнай з'явы і мовы наогул.

Пры змене мэтавай устаноўкі і задач выказвання змяняецца і яго функцыя. Лінгвісты вызначаюць неаднолькавую колькасць функцый, якія выконвае мова: прадстаўнікі функцыянальнага структуралізму называлі дзве, К. Бюлер — тры, А. Л. Лявонцьеў — пяць, В. А. Аўрорын — сем. Па-рознаму разглядалася і іерархія функцый мовы, іх падпарадкаванасць адна адной. Пытанне аб вызначэнні спецыфічнай функцыі мовы як асновы кожнага акта маўленчай дзейнасці было вырашана савецкімі лінгвістамі. На іх думку, галоўнае прызначэнне мовы — быць сродкам зносін, таму яе асноўная функцыя — камунікацыйная: "Камунікацыя з'яўляецца і функцыяй, і субстанцыяй мовы, таму што прызначэнне самой сістэмы сродкаў мовы ёсць камунікацыя" [4, с. 13].

Мастацкі тэкст выступае як асобы від камунікацыі, дзе функцыя зносін ускладняецца адметнай функцыяй мовы мастацкіх твораў — эстэтычнай. Сутнасць эстэтычнай функцыі даследчыкамі вызначаецца па-рознаму. Напрыклад, В.Д.Левін пад эстэтычнай функцыяй разумее падпарадкаванасць мовы ідэйна-мастацкай задуме пісьменніка [5, с. 74]; Н.А.Рудзякоў лічыць, што эстэтычная функцыя — гэта "асобы модус мовы", які характарызуецца прадвызначанасцю "для перадачы асобага роду менавіта таго сэнсу, які мастацтва спецыфічным спосабам нясе ў жыццё" [6, с. 15]. Пад эстэтычнай функцыяй разумеецца і здольнасць уздзеінічаць на духоўную структуру чалавека [7,

с. 59]. У абагульненым выглядзе названая функцыя ўяўляе сабой асобы статус мовы, уласцівы ўсяму мастацкаму тэксту. Рэалізуецца яна праз стылістычную, больш вузкую, канкрэтную функцыю, якую выконваюць моўныя адзінкі ў пэўным кантэксце [8, с. 152].

Паняцце “стылістычная функцыя” сваім з’яўленнем абавязана Майклу Рыфатэру, заснавальніку стылістыкі дэкадзіравання. М.Рыфатэр прымяніў пры аналізе мастацкага тэксту паняцці і тэрміны тэорыі інфармацыі і ў цэнтр увагі свайго даследавання паставіў асобу чытача. Галоўную задачу стылістыкі дэкадзіравання ён сфармуляваў як правільнае разуменне сэнсу мастацкага тэксту [9]. Для характарыстыкі асаблівасцяў ужывання сродкаў мовы ў творы мастацкай літаратуры М. Рыфатэр уводзіць тэрмін “стылістычная функцыя”.

Паняцце стылістычнай функцыі яшчэ не атрымала дастатковага ўсеакавага вывучэння, разумення яго прыроды і асноўных прымет, але ўсё часцей прыцягвае да сябе ўвагу даследчыкаў. У артыкуле мы разгледзім падыходы, якія існуюць у лінгвістычнай літаратуры да вызначэння паняцця “стылістычная функцыя” і на іх аснове сфармулюем яе асноўныя асаблівасці.

Паслядоўна прытрымліваецца поглядаў М.Рыфатэра на сутнасць стылістычнай функцыі Н.Б.Папова [10]. М.Рыфатэр лічыў стылістычную функцыю семантычнай па сваёй прыродзе: семантычны элемент пры стылістычным аналізе праяўляецца, на яго думку, у выглядзе “адзначанага меркавання”, якое служыць лінгвістычным крытэрыем вызначэння стылю. Адзначаныя меркаванні ўзнікаюць не самі па сабе, а матывуюцца фактарамі, закадзіраванымі ў паведамленні. І М.Рыфатэр замяняе паняцце “пазначаная функцыя”, якое не ўлічвае гэтага семантычнага кампанента, паняццем “стылістычная функцыя”. На аснове гэтага Н. Б. Папова адносіць стылістычную функцыю да семантычнага ўзроўню і разумее пад ёй не “прызначэнне”, а “само” значэнне, якое паяўляецца ў непасрэднай моўнай камунікацыі ў якасці дадатковага кампанента значэння сэнсу і нават зместу ў залежнасці ад ўзроўню або аб’ёму моўнай рэалізацыі [10, с. 35].

Разуменне стылістычнай функцыі як дадатковага значэння або адцення значэння характэрна для працы З.І.Хаванскай [11]. У сваёй кнізе яна разглядае разнастайныя погляды на стылістычную функцыю, адлюстраваныя ў працах А.А.Патабні, Ш. Балі, Ж. Коэна, Р. Якабсана. Даследчыца лічыць стылістычную функцыю агульнай, якая ахоплівае ўсе аспекты камунікацыі, другаснай у адносінах да функцыі зносін, уласцівай пазытыўнай і гутарковай мовам. З.І.Хаванская дае наступнае азначэнне паняцця: “Стылістычнай функцыяй можна назваць такую функцыю моўных адзінак, якая заключаецца ў іх сэнсавым абгагачэнні (у параўнанні з зыходнымі моўнымі значэннямі), звяза-

ным з іх уключэннем ва ўсе аспекты камунікацыі [11, с. 49].

Праблема правамернасці вылучэння стылістычнай функцыі мовы ўзнямаецца ў артыкуле Э.С.Азнауравай [12]. Стылістычнай функцыяй даследчыца называе "асобую, у параўнанні з нейтральным спосабам перадачы, у выпадку кожнага асобнага выказвання пэўную мэтанакіраванасць моўных сродкаў у мэтах дасягнення рознага ў кожным выпадку эфекту пры захаванні агульнага інтэлектуальнага зместу выказвання" [12, с. 7]. Лінгвістычнай асновай рэалізацыі стылістычнай функцыі і доказам яе існавання наогул даследчыца лічыць наяўнасць у мове патэнцыяльных магчымасцяў вар'іравання моўнай формы ўвасаблення пэўнага зместу, у выніку якога змяняецца і сам змест. Акрамя інтэлектуальнага значэння, кожнае выказванне ўключае ў сабе элементы эмацыянальныя, што складаюць стылістычны змест выказвання. Такім чынам, стылістычная функцыя з'яўляецца арганічна ўласцівай мове, таму што "у мове няма з'яў, якія не насілі б станоўчую або негатыўную стылістычную афарбоўку" [12, с. 8].

І.В.Арнольд у больш шырокім плане разглядае стылістычную функцыю, якой яна лічыць выразны патэнцыял элементаў мовы ў кантэксце, што і з'яўляецца галоўным аб'ектам стылістыкі [9, с. 132]. Стылістычная функцыя цесна звязана з канататыўным значэннем, якое залежыць ад узаемадзеяння элементаў мастацкага тэксту. І.В.Арнольд да асаблівасцяў стылістычнай функцыі адносіць:

- наяўнасць кавергенцыі прыёмаў, калі адзін і той жа матыў перадаецца паралельна некалькімі сродкамі, што мае вялікае значэнне для цэлага;
- магчымасць праходзіць у падтэксце;
- ірадычную асаблівасць, калі адно-два стылістычна афарбаваныя словы на фоне нейтральных надаюць адрэзку выказвання пэўнае стылістычнае адценне [9, с. 35-36].

Да паняцця "стылістычная функцыя" звяртаецца У. Дзянісаў. Аналізуючы функцыю эпітэтаў у мастацкім тэксце, ён разглядае гэта паняцце як: 1) аб'ём стылістычнай інфармацыі, якую пісьменнік укладвае ў пэўны эпітэт; 2) псіхалагічнае уздзеянне, якое аказвае на чытача дадзеная стылістычная інфармацыя [13, с. 29].

Нягледзячы на разнастайныя трактоўкі значэння, што ўкладваецца ў паняцце "стылістычная функцыя", даследчыкі вызначаюць яе агульныя рысы: семантычны характар (яе рэалізацыя заўсёды звязана са з'яўленнем адпаведнага значэння ў элементах мовы, іх называюць канататыўнымі, стылістычнымі); кантэкстную прыроду; адрозненне ад эстэтычнай функцыі: стылістычная функцыя — лінгвістычная, моўная, а эстэтычная разглядаецца як пазамоўная або адносіцца да літаратуразнаўчых катэгорый,

якія З. І. Хаванская размяжоўвае і па спосабах рэалізацыі, і па сямантична-ідэалагічнай прыродзе [11. с. 49].

Такім чынам, стылістычную функцыю можна кваліфікаваць як функцыю мовы, сутнасць якой заключаецца ў з'яўленні падатковых семантычных нюансаў у моўных элементах, умовай рэалізацыі якіх з'яўляецца кантэкст. Стылістычная функцыя падпарадкоўваецца больш агульнай — эстэтычнай і выступае спосабам яе рэалізацыі. Вылучэнне і даследаванне стылістычнай функцыі спрыяе спасціжэнню мастацкага твора, дакладнасці яго разумення.

ЛІТАРАТУРА

1. Вахек Й.В. Лингвистический словарь Пражской школы. М., 1964.
2. Тезисы Пражского лингвистического кружка // Пражский лингвистический кружок. М., 1967. с. 17-41.
3. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., 1969.
4. Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка. М., 1984.
5. Левин В.Д. О месте языка художественной литературы в системе стилей национального языка // Вопросы культуры речи. Вып. 1. М., 1955.
6. Рудяков Н.А. Стилистический анализ художественного произведения. Киев, 1977.
7. Ашурова Д.У. Производное слово в свете коммуникативной теории языка: (стилистический аспект). Ташкент, 1991.
8. Балотнова Н.С. Художественный текст в коммуникативном аспекте и комплексный анализ единиц лексического уровня. Томск, 1992.
9. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: (стилистика декодирования). Л., 1973.
10. Попова Н.Б. Информативность поэтического текста. Екатеринбург, 1992.
11. Хаванская З.И. Принципы анализа художественной речи и литературного произведения. Саратов, 1975.
12. Ашурова Э.С. К вопросу о природе стилистической функции языка // Сб. науч. тр. Вып. 73. М., 1973.
13. Дзмісяў У. Стылістычныя функцыі эпітэтаў у творах мастацкай літаратуры // Роднае слова. 1995. №1. С.29-31.

SUMMARY

Various approaches to the defining of the notion of stylistic function are analysed in the article. Basic signs of stylistic function are determined on the basis of analysis.